

**ПИСМАТА ОБРАЗЦИ В „ПИСМЕННИК ОБЩЕПОЛЕЗЕН“
(1835) НА ХР. ПАВЛОВИЧ В КОНТЕКСТА
НА РАЗВИТИЕТО НА БЪЛГАРСКИЯ КНИЖОВЕН ЕЗИК
(С ОГЛЕД НА СИНТАКСИСА)**

Диана Иванова
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

*Защо[то] не притежянието, но
употрѣбленіето книжноправи чловѣка ученна;
Торговството е истинна придобиточно, но не
всегда ... (ПО, с. 14)*

**SPECIMEN LETTERS IN „PISMENNİK OBSHTEPOLEZEN“
(1835) BY HR. PAVLOVICH IN THE CONTEXT OF THE
DEVELOPMENT OF THE BULGARIAN LITERARY
LANGUAGE (IN VIEW OF THE SYNTAX)**

Diana Ivanova
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

The second quarter of the 19th century was associated with the initial construction of the New Bulgarian literary language, a period in which the Slavonic-Bulgarian type of language formation dominated, containing spoken and bookish elements in an unbalanced ratio. In the works of some authors, it is closer to the Church Slavic language, while in others – to commonspeech. The observations on the books Pavlovich wrote in the 1830s (arithmetic and grammar) show that they had the second, more liberal line of language construction. This article aims to defend this thesis by analyzing „Pismennik obshtepolezen“ (1835) at a syntactic level and to highlight the merits of the author in the affirmation of syntactical norms, which is a point of interest in view of the development of the Bulgarian literary language.

Key words: Bulgarian Revival, Hr. Pavlovich, „Pismennik obshtepolezen“ (1835) New Bulgarian literary language, literary idiom, syntax

1. „Писменник общеполезен“ (1835) в контекста на книжовноезиковата ситуация през втората четвърт на XIX век

Втората четвърт на XIX век е времето на началното изграждане на новобългарския книжовен език (НБКЕ)¹, като в тези процеси се наблюдава съжителство на говорими и книжни елементи (в небалансирано съотношение) – тенденция, характерна за славянобългарския език от този период, вкл. и за книжовния идиом на Хр. Павлович. На фона на общото състояние на НБКЕ – все още недостатъчно обработен и с хетерогенен състав, се забелязват и настъпващите през 30-те години на XIX в. промени в писмената практика. Те се състоят в преосмисляне на присъствието на някои черковнославянски (чсл.) структурни елементи в книжовния език и заменянето им със средства от говоримата реч с цел осъвременяването на синтактичните възможности за създаване на по-разбираеми текстове.

В това отношение Хр. Павлович полага усилия да преодолее настоящите липси в книжовния език и да намери средства, които да издигнат стила на „Писменник общеполезен“ (ПО), а същевременно с оглед на достъпността на текста се стреми да използва по-ясни и мотивирани от логическа гледна точка изречения, близки до говоримата реч.

Авторът осъществява синтактичното осъвременяване чрез използване на местни диалектни елементи (именни и глаголни конструкции, съюзи, съюзни връзки, предлози, словоред и др.), но запазва и редица традиционни елементи – падежни форми, архаични причастия и деепричастия, все още активно присъстващи в писмената практика. В ПО се наблюдава разнообразие на синтактичните структури, разширяване на техния състав, увеличаване на сложните изречения и на техния вид, което влияе благоприятно върху развитието на синтактичния строеж на книжовния език.

Съответно в изложението ще бъдат отбелязани характерните синтактични особености на авторския книжовен идиом, които представляват интерес от гледна точка на историята на НБКЕ.

¹ Изследването е по проект № КП-06-Н40/8 на тема „Писмовниците на Българското възрождане като източник за формирането и функционирането на книжовния език“, финансиран от ФНИ към МОН.

2. Синтактични конструктивни особености на книжовния идиом на Хр. Павлович

2.1. Използване на прости изречения

За отбелязване е, че простите изречения представляват малка част от синтактичната система на ПО. Те се употребяват най-често при кратките анотации, описващи съдържанието на видовете писма, или в ролята им на въвеждащи изречения в писмата образци:

Единъ учитель похвалява одного своего ученика за прилъжаніе-то му (19);

Единъ благодари одному за единъ даръ (21);

Гледаючи долго-то твое молчаніе въ различни впаднахъ размышленія (39).

Освен с обичайната си функция (присъединителната) съюзът **и** в начална позиция изпълнява и стилистична роля, подсилваща ефекта на изречение, започващо със съюз: *И страхъ-о ми не быде всуе (38)*. Стилистичен ефект е постигнат и при безсъюзното свързване, характерно за библейските притчи: *Раздѣли се единъ сынъ от баща си, единъ братъ отъ брата си.*

2.2. Употреба на сложни изречения

В ПО сложните изречения имат по-висока честота на употреба в сравнение с простите и това съотношение се отнася както за текстовете в теоретичната му част, така и за писмата образци, написани в делови стил, който изисква по-широка обстоятелственост, пояснения, изрази с по-сложни логически връзки.

Сложните съчинени изречения в ПО са от всички познати видове: *съединителни* (копулативни), *съотносителни* (корелативни), *съпоставителни* (адверзативни) и *разделителни*, като най-често срещаните са изреченията със съюзите **и**, **но**:

Вознамѣрихъ да отидемъ въ Букурещъ, и похождамъ безъ забавленіе (11); Отстои некой отъ възлюбленнаго си пріятеля, и иска да му открие сердечны-те си тайны и да му обяви душевна-та си радость или скорбь (V); отъ где да почнемъ и що да ви пишемъ (22); Аз отстоимъ отъ тебе тѣлесно, но мое-то сердце всегда е при тебе (25); Купи тамо колку-то книги са ти потребни, но употреби ги на полза-та си (7).

Двойките корелативни съюзи *ли – или*, *или – или*, *дали – или*, *еда (нима) – или*; *какво (= както) – така и*, *не само – но и*, *колко – толко* имат също солидно присъствие в ПО, което показва подходящия подбор на автора по отношение на синтактичните конструкции:

Еда ли ме заборава вечь совѣмъ; или имашь клетва да ми не пишешь (40); Епістимы ли да го дадемъ да го научи, или художество некое?

(34); *Но колко е по голема потреба-та и полза-та на писма-та, [...] **толко** по много е у небрежение въ наша-та злощастна Болгария нихно-то учение (VII); Писма-та са **не само** полезни, **но и** нуждни секому челоуьку (V).*

Присъщите на народната реч **общоотрицателни изречения** намират широко място в ПО. Те се срещат и при простите, и при сложните изречения, като отрицанието се отнася към сказуемото, изразено чрез частицата **не** + **глагол**: *не чувствуваши ли у каква яма пагубна те е фърлилъ* (36). Сред тях се открояват изреченията със структурната формула **не – но**, в които се отрича предикатът, но също така се засилва и отрицанието в частта със съюза **но** (Попов 1973: 165). Чрез подобно свързване се постига противопоставяне между съставните части на сложното изречение, а повторението на отрицанието води до увеличаване на емоционалния ефект: ***Не** плачете прочее, превозлюбленая ми майко, **не** плачете неутъшно, **но** умърете своя-та жалба* (30). Подобен ефект произлиза и при повтарянето на съюза **но**: *Тъмже ускоривши прихождамъ днесъ при васъ, **но не** да плачемъ сосъ васъ, [...], **но** да утъшавамъ оскорбена-та ваша душа* (29).

Синтактичната структурата **не – но** служи като основа за създаване на фигурата **отрицателно сравнение**, която се среща в народно-песенното творчество (Попов 1973: 160), откъдето е заимствана и внесена в книжовната практика. Хр. Павлович също умело я използва, за да внесе фразов акцент в личните писма: *Обаче **не** треба да мыслиме онова, кое-то судатъ просты-те челоуьцы, **но** онова, което мудруватъ мудры-те и разумъвы-те мужіе* (34).

Честа употреба имат и **частноотрицателните изречения** с конструкцията **не – но**, в които има отрицание на отделна синтактична част, натоварена с фразово ударение: *Защо[то] **непритежяние-то**, **но** **употрѣбление-то** книжно прави челоуька ученна* (14); *Торговство-то е истинна придобиточно², **но не** всегда* (34).

Въпреки широката употреба на сложните съчинени изречения те отстъпват по количество на сложните съставни, които са доста разнообразни по вид. Тяхното наличие в текстовете на възрожденските автори е един от критериите за тяхната синтактична обработеност. Сред тях широко място заемат подчинените определителни изречения със съюзната връзка **който, която...**, заменили числ. съюз **иже** (Попова 1963: 361)³.

² С печалба.

³ Подчинени изречения с **който** се използват още в най-ранните новобългарски книжовни прояви – дамаскините, възприети и от възрожденските автори наред с народните по произход съюзи.

Съчетаване на двата типа съюзи – книжни и диалектни, се наблюдава и в писмената практика на Хр. Павлович. Понякога в едно и също изречение се срещат и двете форми, както в примера: *Тозъ, щото приноси настоящее-то ми (писмо), приятель ми е крайній, кой-то дохожда во вашій-а градъ за един свой подлогъ*⁴ (18).

Утвърждаването на синтактичния тип изречения с *който* в НБКЕ минава и през етап на отгласкването на диалектните по произход *задпоставени подчинени определителни изречения* със съюзите *дето, дека, щото, що*⁵, които по форма са неизменяеми, а също и тези с местоимението *кой* (без компонент *-то*, характерен за западните диалекти) в ролята им на съюзна връзка. Отсъствието на местоимението *който* в западните говори не пречи на Хр. Павлович да преодолее тази регионална особеност и вм. характерната за родния му говор форма *кой* да възприеме формата *който*, така че в ПО преобладават подчинените изречения с пълната форма:

*Согласително писмо*⁶ *е едно писанно на говореніе между двама или по многу человекы, кой-то се соединяватъ да праватъ торгвство дружински, за обща своя полза* (52); *Перва-та часть съдържава таквья писма, кой-то са обыкновенни во общій-а животъ* (IX); *Тъмъ же (= затова) составихъ настоящій-а Общеполезень писменникъ, кой-то учи сосъ каковъ редъ се писуватъ писма-та* (VIII).

От ексцерпираните примери се вижда, че относителните местоимения са едни от най-използваните съюзи в състава на сложните съставни изречения с подчинено определително и авторът има заслуга за тяхното утвърждаване в писмената практика.

Сложните съставни изречения с подчинени обстоятелствени в ПО са най-разнообразни по вид. Хр. Павлович има заслуга за активизиране на употребата на подчинени изречения със съюзните връзки *за да, щото* (= че, защото):

Понеже пратени-те Мусселини беха толко лоши, щото видохме голема тщета отъ нихъ (46); *Повърни се и поиди по добрый-а пѣть, за да можемъ и въ следующее да се именувамъ твой Чадолубивъ отецъ* (37) (подч. обстоят. за причина); *Вмѣсто да честишь во училище-то за да слушашъ ученія-та, тичешъ во вінопродавниці-те* (36).

Още в периода на началното изграждане на НБКЕ съществува тенденция за превръщане на условната частица *би (бы)* в компонент

⁴ Думата е регионална (от югозападните говори) и означава *подкрепа, опора* (Костурско) (БЕР, 1999).

⁵ За отбелязване е, че Хр. Павлович не употребява съюз *что* (чсл.) за разлика от други книжовници от този период.

⁶ Учредителен договор за създаване на търговско дружество.

на сложния съюз *акоби/бы*, която се поддържа и от Хр. Павлович и се предава на следващото поколение творци (П. Р. Славейков, Хр. Ботев, Л. Каравелов и др. – Георгиев 1970: 36). Павлович е един от книжовниците, който дава начален тласък и на сложните съюзи с основен компонент *ако* (*ако да, ако ли, ако би да*), които се утвърждават в писмената практика и масово се използват по-късно⁷:

Ако да немахъ нужда за грошове, воистинну още не щехъ ги потърси (37) (подч. условно); *Ако ли се найдешъ повиненъ, да знаешъ, или по добре да речемъ, да си увърненъ, защо ще искушишиъ отеческѣй-а гнѣвъ* (43); *Тъмже обычамъ да оставимъ учение-то, и, ако е сосъ ваша воля, да научимъ едно какво да е художество*⁸, *ако бы да е и най уничтоженно-то*⁹ (15).

От книжните по произход съюзи, утвърдили се през Възраждането, могат да се отбележат *понеже* и *обаче*, които доста често се срещат в ПО, за разлика от *нежели*, който не е регистриран в този източник.

Въ *торговски-те писма* рядко се намира *предисловіе*: *Понеже* въ *нихъ безъ церемонія представлява се подлогъ-о* (IX); *Колку голѣмы человекѣ гледаме нѣ днесъ, кои-то претерпѣха, като тебе, голѣмы муки въ първы-те буквы: обаче сосъ бодрый-а трудъ ги побѣдиха* (16); *радиме паки да му помогнеме, обаче по настоящемъ бѣдствува* (13).

Почти наравно по честота с тях е и употребата на съюзната дума *тъмже* с присъединително значение (*затова, заради това, поради, във връзка с казаното*), като обикновено е в началото на изречение, което означава последиствие от вече казаното в предходното изречение:

*Разумѣвши смъртъ-та на превозлюблѣннаго ми отца, заключихъ абіе въ какви сте голѣмы скорби и сътованія*¹⁰; *Тъмже* *ускоривши приходямъ днесъ при васъ* (29); *А художество-то дава доволно-то человекѣку, и го прави благополучна. Тъмже, мнимъ*¹¹, *торговство-то предпочтенно отъ учение-то: Понеже е весма придобиточно*¹² (34).

Фигурата *синтактичен паралелизъм* в сложните съставни изречения разнообразяват и обогатяват изреченския строеж в езика на Павлович: *Понеже человекѣскѣй-о умъ е, като желѣзо-то: Свѣти, ако го употрѣблявашъ: Поржавѣва*¹³, *ако го скриеши* (33); *Цель иматъ тѣ пис-*

⁷ Активизирането и утвърждаването на тяхната употреба до голяма степен се дължи и на П. Р. Славейков (Георгиев 1970: 31).

⁸ Занаят.

⁹ Нищожното.

¹⁰ Чувства.

¹¹ Мисля.

¹² Твърде печелившо.

¹³ Ръждясва.

ма да сострадаватъ на злощастія, да утѣшаватъ оскорбленны сердца, и да умаляватъ скорби (29).

Сред сложните съставни изречения намират място и тези с подчинено допълнително: *Слушамъ, **защо** (= че) не престануваши упражнявающися съсъ прилежаніе въ преминало-то си учение, и радувамсе превозходно (19).*

Не по-малко по количество спрямо сложните съставни са и **сложните смесени изречения**. В тях често съжителстват съюзни връзки от двата типа – народни и книжни, понякога в едно и също изречение. Най-често това са съюзи без компонент **-то**: *...**защо** може секой съсъ обучение-то да научи недоставѣмы-те (IX)*. Често използвани са и диалектните по произход съюзи **що** (какво), **какво** (= как), **какъ** (= че):

*Молимъ [...], да ме посовѣтувате, **що** да направимъ (34); Понеже не е доволно онъ да учи само **какво** (= как) се пишатъ писма-та (VIII); Единъ пріятель обявява другому, **какъ** (= че) му испраца заръченны-те торговлины (47); Понеже научихъ отъ васъ, кога бехъ съсъ васъ, **защо** (= че) сички-те человекы на тоя свѣтъ се раждатъ, зада се трудатъ (20).*

И в **сложните смесени изречения** също съжителстват съюзни връзки от двата типа:

*Азъ самъ negli най послѣдній-о отъ оныя, **кои-то** въ настоящее-то многодишно време придоха да открѣятъ предъ васъ сердечны-те свои мысли: **кои-то** ви рекоха, не сумнявам се, сичко-то **що-то** може некой да рече въ единъ таковъ торжественъ день (26); Това се молимъ непрестанно Господу, и никогда не щемъ престана молящися, **за да** бы могль да покажемъ, **защо** (= че) самъ всегдашенъ [...] доброхотителень¹⁴ сынъ (24).*

Наред с добрите постижения по отношение на яснотата, логическата последователност и достъпност на езика в стремежа си да постигне максимална обстоятелственост, авторът съставя понякога прекалено дълги изречения, които създават впечатление за претрупаност и многословност. От друга страна, в ПО се наблюдава разчупване на изреченската структура и разнообразяването ѝ чрез употребата на различни видове допълнителни средства: еднородни, обособени и вметнати части.

3. Обособени части на изреченията

Обособяването е присъщо на старобългарските и среднобългарските писмени паметници с цел обогатяване на формално-изразните възможности на книжовния език. То присъства и в народнопесенната

¹⁴ Добронамерен.

традиция, привнесена и в ранната новобългарска книжнина. Обособените части се утвърждават под влияние на преводната литература от руски и от западноевропейските езици (Георгиева 1962: 8; Попов 1973: 223; Станков 1963: 170). Хр. Павлович широко използва обособяването, което внася структурно и словоредно разнообразие в езика му, обогатява синтактичния му строеж, с което избягва натрупването на подчинени изречения. Той ги възприема и като изразно средство, което издига стила. В ПО най-често те са изразени с причастни и деепричастни изрази:

*Благодаримъ пре много на ваша-та искрення на мене обычь, **молящи вы тепль**, да я сохраните (21). За това, думамъ, **отложивши сичкй-а срамъ**, прихождамъ да си искамъ онова, що самъ далъ (37); но не употребихме сички-те средства, **позвавшие** на помощъ най искусны-те докторы, които исперво помогнаха му (13); Удивихсе весма **чувши** ваши-те толку многу похвалы (20).*

Наред с тях се срещат и обособени приложения към различни части на изречението:

*Димитрій **общй-о нашъ пріятель** воспрія паки совершенно здравіе-то си (10); Господинъ Николай, **туваиній учитель**, весма много се трудеше (17); Вознамърихъ днесъ да послемъ настоящее-то ми каде Елена, **твое-то отечество**, за да те търси съ прилежаніе (39).*

За отбелязване е фактът, че в ПО не се срещат обособени части с основна дума минало деятелно причастие.

4. Вметнати части

Вмятането на думи и изрази в изречението е способ, който Хр. Павлович използва за оживяване на текста. Под авторското му перо в писмата образци се наблюдават разнообразни средства за уточняване, констатации, оценки, изразено лично мнение или отношение по дадена тема или събитие и т.н. По граматичната си принадлежност те са най-често глаголи и глаголни изрази:

*Ако ли се найдешъ повиненъ, да знаешъ, или **по добре да речемъ**, да си увърненъ, защо ще искушишиъ отеческй-а гнѣвъ (43); За това, думамъ, **отложивши сичкй-а срамъ**, прихождамъ да си искамъ онова, що самъ далъ (17); *Віе преминахте, **не сумнявамсе**, богоугодно света-та четъридесятница (27); немамъ, **ще речешиъ**, що да ти пишемъ (40).**

В отделна група могат да се обособят и изразите с модални наречия, частици, междуметия, предлози, числителни и други:

*Но, **какво и да е**, бесчисленны благодаренія ви исповѣдувамъ (20); И заповѣдувамъ му, ако те найде жива и здрава, **каквото азъ желаемъ, първо** да те обяви какво сосъ божія-та благодать самъ у здраве и животъ:*

второ же да и се моли, да ми обявишь сичко и за тебе... (40); Но ты, увы, родиль ми си се [...] на мучение (36).

Най-често употребяваната вметната част в ПО е *прочее*¹⁵, като авторът я използва за логическо уточнение, обяснение, заключение ('следователно', 'тъй че', 'така или иначе'): *Обяви ми прочее, какво се минавашь (41); Защо прочее още го слъдувашь (36); Состои се прочее настоящий-о Писменникъ отъ едно Вступленіе (VIII).*

Частичката *сиръчь* също често се употребява за уточняване на факти, обстоятелства и др.: *Сумма-та на това наше торговство да е по настоящемъ двадесетъ хіляды гроша, въ която полагаме половина-та, сиръчь десетъ хіляды (52).*

5. Еднородни части

При еднородните части се наблюдава умерена употреба, това са предимно определения и обстоятелствени пояснения, допълнения, използвани със стилистична цел: *Тая е най послѣдня-та и най голема-та молитва на вашего пріятеля (31); Особно щастіе е воистинну да живее человекъ сосъ благодареніе, и да умре мирно, радостно и тихо (31); не оцутти ли она многажды неможеніе-то и стуженіе-то*¹⁶ (31).

6. Словоредни особености: инверсия

Наред с прав словоред авторът си служи често и с инверсия – явление, характерно за българския фолклор и за народните говори, в които е съхранено старинно състояние. Съвсем естествено е, че върху синтактичната система на текста е повлиял словоредът на югозападните говори, отличаващ се от този на говорите от източен тип, а именно мястото на енклитиките – прономинални и приглаголни, на частици, на определението в атрибутивните словосъчетания и др.

Отражение на тази диалектна словоредна особеност се наблюдава в следните позиции при енклитиките спрямо сказуемото в изречението, а именно:

1) Отдалечаването им от глаголната форма: *и понеже те отъ сердце обычамъ весма много се оскорблявамъ (39)*; 2) отдалечаване от отрицателната частица *не*, като енклитиката следва непосредствено глаголната форма: *Понеже азъ ненадѣхсе да чуемъ отъ васъ некога похвала, но всегда совѣты (20)*; 3) мястото на енклитиката е пред от-

¹⁵ От прилагателното *прочь* (стб. по произход) с утвърдително значение 'наистина'. (МРСтб.ез.)

¹⁶ Стуженіе (чсл.) – имот, богатство, имущество (РРОДД).

рицателната частица: *Обяви ми прочее, какво се минаваш, защо се опечалявамъ крайно, да го не знамъ* (41); *Защо го не оставиши единъ часъ по напредъ* (36).

Обикновено Хр. Павлович си служи с предпоставено определение: *трепетна* рука (30), *радостно* благодарение, *ваша-та* печаль, *благородно* сердце (31).

Наред с обичайната подредба на определяемата дума, пояснявана от две съгласувани определения, при която на първо място стои членуваното местоимение, а на втора позиция е прилагателното, среща се и словоред, характерен за редица региони, в които двете определения си сменят местата: на първо място е прилагателното, т.е. думата с конкретното, а не с общото значение, както е в следните примери: *двойны оныя добрыни* (27); *добро ваше расположение* (20), *общий нашъ любезникъ* (13), *человѣческа-та своя должность* (11).

Инверсията е обикнато и широко използвано стилистично средство във възрожденската книжнина. За книжовния идиом на Хр. Павлович това също е характерна черта и авторът често прибегва до инверсирана реч със стилистична цел: още повече че личните писма понякога съдържат лирически отклонения и се доближават до поетичното слово. Най-често срещаната фигура на инверсирана реч в ПО е съчетание на съществително име + прилагателно или местоимение: *Возведение-то ваше на Архирейскій-а престолъ произведе радость обща* (28); *гори превысоки и моря прешироки* (VI); *сердце искренно* (20); *глубина сердечна* (31), *радость обща* (28).

В ПО присъстват и съчетания с две определения (прилагателно + местоимение), които променят местата си, но по-често.

По-особените случаи при атрибутивните съчетания са свързани с употребата на т. нар. **симетричен словоред**, т.е. двете определения са симетрично разположени спрямо определяемата дума – в препозиция и след нея: *превозходна-та болезнь сердечна* (30); *таковъ примѣръ смиренномудрственъ* (31); *добро здраве родительско* (12) и др.

Този вид словоред не е изключение в книжовната практика през Възраждането – с такъв вид словоред си служат под влияние на фолклорната традиция автори като Л. Каравелов, Д. Войников, Т. Икономов, Гр. Пърличев и мн. др. (Иванова 1995: 163).

Макар и рядко, срещат се примери с нарушена синтактична рамка – между определяемо и определение на атрибутивното съчетание се вмества сказуемото: [...] *азъ обаче судихъ по добре да оставатъ отечество-то, и да собератъ отъ друго место плодъ, какво-то искусни-те праватъ садодѣлатели* (17).

Заклучение

Наблюдението и анализът на редицата ексцерпирани примери ни дава възможност да изтъкнем заслугите на Хр. Павлович за развитието на НБКЕ. Преди всичките показват, че аналитизмът безспорно е най-характерният белег на синтактичния строй на книжовния идиом на автора, споделящ както общобългарски елементи, така и черти, усвоени от родния му дупнишки говор. С югозападните говори са свързани словоредът, инверсията на атрибутивните словосъчетания, регионалните съюзни връзки и др.

Авторовият език не е чужд и на новите тенденции в книжовната практика: употреба на обособени, вметнати и присъединени изрази, устойчиви синтактични съчетания, завещани от писмената традиция, но получили ново функционално приложение; употребява разнообразни по вид прости и разширени изречения, както и изречения с доста сложен строеж. Въвеждайки тези синтактични конструкции, авторът дава добър пример за книжовна обработка на синтаксиса с опит да бъде отдалечен от регионално ограничения диалектен инвентар и на този етап издигнат стилистично чрез обогатяване на изразните му възможности с традиционни елементи. Авторът се обляга на завещаните от традицията конструкции и фигури, уточняващи думи и частици, съюзни връзки т.н., които разширяват синтактичния реквизит на текста, а с това и възможността за по-пълноценно изразяване. Стремжът на Павлович да повиши интелектуализацията на НБКЕ се отразява и върху синтактичната структура на ПО както при простите, така и при сложните изречения: те разширяват състава си и допринасят за качествена промяна на изразните средства чрез разнообразяване на синтактичните ресурси.

ЛИТЕРАТУРА

- Георгиев 1970:** Георгиев, Ст. Из синтаксиса на сложното изречение у П. Р. Славейков. Сложно съставно изречение с подчинени обстоятелствени за условие в Славейковата публицистика. [Georgiev, St. Iz sintaksisa na slozhnoto izrechenie u P. R. Slaveykov. Slozhnoto sastavno izrechenie s podchineni obstoyatelstveni za uslovie v Slaveykovata publitsistika.] // *Език и литература*, 1970, № 2, 31 – 40.
- Георгиева 1962:** Георгиева, Е. *Обособени части в българския книжовен език*. [Georgieva, E. Obosobeni chasti v balgarskiya knizhoven ezik.] София: Изд. на БАН, 1962.

- Иванова 1995:** Иванова, Д. *Григор Пърличев и книжовноезиковата ситуация през 60-те – 80-те години на XIX век.* [Ivanova, D. Grigor Parlichev i knizhovnoezikovata situatsiya prez 60-te – 80-te godini na XIX vek.] Пловдив: „Макрос“, 1995.
- Попов 1973:** Попов, К. Логическа, синтактическа и стилистическа диференциация на отрицанието в българския език. [Popov, K. Logicheska, sintakticheska i stilisticheska diferentsiatsiya na otritsanieto v balgarskiya ezik.] // *По някои основни въпроси на българския книжовен език.* София: Народна просвета, 1973, 152 – 169.
- Попов 1973:** Попов, К. Из историята на обособените конструкции в развоя на българския език от Кирил и Методий до П. Р. Славейков. [Popov, K. Iz istoriyata na obosobenite konstruktsii v razvoya na balgarskiya ezik ot Kiril i Metodiy do P. R. Slaveykov.] // *По някои основни въпроси на българския книжовен език.* София: Народна просвета, 1973, 204 – 224.
- Попова 1963:** Попова, В. Една нова употреба на местоимението *който* в развитието на българския книжовен език. [Popova, V. Edna nova upotreba na mestoimenieto *koyto* v razvitieto na balgarskiya knizhoven ezik.] // *Български език*, год. XIII (1963), № 4 – 5, 354 – 362.
- Станков 1963:** Станков, В. Поява и развой на обособената употреба на минало свършено деятелно причастие в българския книжовен език. [Stankov, V. Poyava i razvoy na obosobenata upotreba na minalo svarsheno deyatelno prichastie v balgarskiya knizhoven ezik.] // *Славистичен сборник*, 1963, 169 – 182.

СПРАВОЧНА ЛИТЕРАТУРА

- БЕР** – Български етимологичен речник. Отг. редактор: Ив. Дуриданов. София: Акад. издателство „Проф. Марин Дринов“, 1999.
- МРСтб.ез.** – Малък речник на старобългарския език. АЯ. Д. Ив.-Мирчева, А. Давидов. Велико Търново: Слово, 2001.
- РРОДД** – Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век. Ред.: Ст. Илчев. София: Изд. на БАН, 1974.